

Memo Algemeen bestuur

Aan	Algemeen bestuur
Van	Dagelijks bestuur
Onderwerp	AB memo stand van zaken veenweidenbeleid
Datum	3 maart 2026

Wetterskip Fryslân werkt in verschillende sporen aan opgaven in het veenweidegebied. Het belangrijkste daarvan is het 'Veenweideprogramma 2021-2030'. Daarnaast zetten we ons in om onze opgaven goed onder de aandacht te brengen bij overheden en doen we onderzoek naar peilbeleid en peilscenario's in het veengebied. Het dagelijks bestuur heeft toegezegd u beter mee te nemen in de stand van zaken van het Veenweideprogramma 2021-2030 en het veenweidebeleid in het algemeen. Hieraan geven we invulling door de AB-excursie veenweideprogramma van 6 februari jl., de stukken die u apart ontvangt over het veenweideprogramma (werkplan, voortgangsrapportage, procesmemo ADD) en deze memo waarin we nader ingaan op het veenweidebeleid in brede zin.

Aanleiding

Het veenweidegebied, het lage midden van Fryslân, daalt (veenoxidatie, inklinking) door ontwatering ten behoeve van de landbouw, wonen en recreatie. Tegelijkertijd houden we als waterschap in het veengebied hoogwatervoorzieningen in stand om oude houten funderingen van woningen en fundering van infrastructuur zoals wegen in stand te houden. De kosten van het waterbeheer lopen op omdat peilverschillen hierdoor groter worden, we meer kunstwerken nodig hebben om water uit steeds diepere polders weg te malen en we steeds hogere waterkeringen moeten aanleggen om te voorkomen dat water vanuit de Friese boezem in de laaggelegen polders stroomt. De in 2023 vastgestelde blauwe omgevingsvisie geeft ons ook het inzicht dat het vanuit waterhuishoudkundig oogpunt verstandig is veengronden zoveel mogelijk te behouden. Diepontwatering van veenpolders heeft een effect op de verdroging van de hoger gelegen zandgronden en projecten om daar water vast te houden. En de sponswerking van het veen is belangrijk voor het vasthouden van zoet (regen)water in de bodem.

1. Veenweideprogramma 2021-2030

De problematiek in veenweidegebied is door de gezamenlijke overheden onderkend. Om het bijzondere karakter en de landbouwfunctie van het Friese veenweidegebied te behouden, hebben provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, gemeenten, belangenorganisaties en inwoners van het gebied samen de Veenweidevisie opgesteld. De visie schetst een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor een aantrekkelijk en leefbaar veenweidegebied. De Veenweidevisie is in 2015 door de provincie vastgesteld. Het Veenweideprogramma 2021-2030 'Foarút mei de Fryske Feangreiden' bouwt voort op de Veenweidevisie 2015. In zogenoemde kansrijke gebieden vullen we van onderop in wat er in dat gebied kan, wenselijk is en welke ondersteuning daarbij nodig is. Dat doen we samen met de acht Veenweidegemeenten, agrariërs en hun belangenbehartigingsorganisaties, ondernemers, overheden, natuur- en milieuorganisaties, maar ook met de 'gewone' inwoners en woningeigenaren. Het veenweideprogramma is daarmee het uitvoeringsprogramma van de gezamenlijke overheden in het veenweidegebied.

Voor het waterschap is de inzet gericht op een robuust watersysteem dat ook op termijn technisch houdbaar is en betaalbaar blijft. Dit is één van de vier doelstellingen uit het veenweideprogramma. Verhoging van het grondwater is daarvoor een belangrijke maatregel omdat daarmee de maaiveldddaling vertraagt en dit, zo is de veronderstelling, in het algemeen op termijn leidt tot het beperken van de investeringen in het watersysteem zoals ophogen van waterkeringen en in nieuwe gemalen (minder meerkosten). Daar staan kosten van inrichtingsmaatregelen tegenover. Per gebied moet een goede afweging gemaakt worden van mogelijke oplossingen en investeringen. Via gebiedsprocessen wordt hier invulling aan gegeven.

(zie voor meer info over het Veenweideprogramma de presentaties AB-excursie 6 februari, voortgangsrapportage VP 2025 en werkplan VP 2026).

2. Nota Peilbeleid en het veengebied

In 2023 heeft het algemeen bestuur de Nota Peilbeleid 2023 vastgesteld. De Nota vormt het beleidskader voor de manier waarop Wetterskip Fryslân omgaat met peilwijzigingen en peilbeheer. Bij het nemen van een Peilbesluit weegt Wetterskip Fryslân de verschillende functies en belangen onderling af en toetst de effecten op het watersysteem.

Over het veenweidegebied is in het peilbeleid o.a. opgenomen:

Veenweidegebied: Diepe peilen in het veenweidegebied hebben tot nadeel dat de veenafbraak en daarmee de maaiveldddaling wordt versneld. Maaiveldddaling in veengebied heeft negatieve gevolgen voor allerlei aspecten, zoals uitstoot van het broeikasgas CO₂, verdroging van de natuur, voedselrijkdom van het oppervlaktewater door uitspoeling van nutriënten, en verzakking van wegen en rioleringen en aantasting van kwetsbare funderingen. Het peilbeheer in het veengebied is daarom mede gericht op het vertragen van oxidatie van het veenpakket. Minder veenafbraak draagt bij aan het verminderen van deze negatieve effecten. Uitgangspunt voor het peilbeleid is het Veenweideprogramma.

.....

Bij peilwijzigingen in veenweidegebied handelen we in de geest van het nieuwe veenweidebeleid. Zodra er nieuwe uitgangspunten voor het peilbeleid in het veenweidegebied zijn vastgesteld vullen we deze Nota daar mee aan.

.....

Peilverlaging in veengebieden zijn niet toegestaan. Van een peilverlaging is sprake als de compensatie van de opgetreden maaiveldddaling groter is dan de werkelijk opgetreden maaiveldddaling. Met een peilaanpassing volgen we de opgetreden maaiveldddaling. Peilaanpassingen zijn onder omstandigheden wel mogelijk, dit is naar oordeel van het waterschap.

.....

De provincies leggen normen voor wateroverlast vast. De normering voor wateroverlast gaat over de mate van regionale wateroverlast die de provincie accepteert bij een bepaald grondgebruik. Het watersysteem is ingericht op basis van deze normen en daar ook aan getoetst. Voor peilwijzigingen is het belangrijk dat het

huidige beschermingsniveau niet mag verslechteren als gevolg van een peilwijziging. Verlies aan waterberging door een peilverhoging of andere ingrepen moet in alle deelsystemen gecompenseerd worden.

2.1 Actualisatie peilbeleid

Het huidige peilbeleid biedt juridisch voldoende handvatten om peilwijzigingen te beoordelen en peilverhogingen te faciliteren. De bestuurlijk vastgestelde uitgangspunten uit het Veenweideprogramma en de Nota Peilbeleid vormen een stevige basis. Vanuit dit bestaande kader ligt de 'gereedschapskist' van het peilbeleid dus klaar om peilverhoging te kunnen beoordelen en toepassen wanneer dat binnen gebiedsprocessen aan de orde is.

Daartegenover staat dat de gereedschapskist van aanvullende instrumenten -zoals financiering, grondverwerving, afwaardering en de compensatiesystematiek -nog niet volledig beschikbaar of uitgewerkt is. Deze instrumenten zijn cruciaal om peilverhoging in de praktijk verantwoord te kunnen realiseren. De eerste ervaringen uit de beoordeling van het gebiedsplan Aldeboarn-De Deelen (ADD) laten wel zien dat een actualisatie van de Nota Peilbeleid zou kunnen helpen verwachtingen te verduidelijken, rollen scherper te positioneren en de beoordeling van gebiedsplannen consistentier te maken.

Actualisatie van de Nota Peilbeleid is wenselijk, maar bij voorkeur aansluitend op de Provinciale Omgevingsvisie (POVI), het Regionaal Waterprogramma (RWP) en ons eigen Waterbeheerprogramma (WBP). Deze volgorde heeft als voordeel dat we de ervaringen die we opdoen in van ADD kunnen meenemen in de actualisatie

3. Verkenning peilscenario's veengebied

Het is binnen het veenweideprogramma een hele opgave om samen met een gebied tot een goede invulling te komen waarbij alle belangen gewogen zijn en er een uitkomst is met voldoende draagvlak. We hebben te maken met beperkte financiële middelen door het wegvallen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). En om de maatregelen uit te kunnen voeren en agrariërs te compenseren met geld of ruilgrond moet Brussel goedkeuring verlenen aan het toepassen van de Compensatie Systematiek Veenweide (CSV). Uitgangspunt van het veenweideprogramma is dat we op vrijwillige basis, na een zorgvuldig gebiedsproces, tot een andere inrichting komen. Dit gaat in het ene gebied makkelijker dan het andere. We zijn echter volop aan de slag; naast de gebiedsprocessen met onderzoek, proeven, experimenten met tijdelijke peilopzet zoals Haklam en peilopzet via de GLB-samenwerkingsregeling.

Op verzoek van het dagelijks bestuur is een verkenning gestart naar peilbeleid en peilscenario's in het veengebied. Dit met als doel om te onderzoeken of via het peilbeleid een no-regret stap gezet kan worden naar het behoud van veen ten dienste van het functioneren van het watersysteem. Belangrijke vraag hierbij is in hoeverre Wetterskip Fryslân zelfstandig peilen kan verhogen in het veengebied, of dat tot een versnelling kan leiden en wat de effecten daarvan zijn. Daarbij zijn verschillende scenario's voor verschillende veengebieden (dik veen, dun veen, klei op veen) in beeld en worden deze beoordeeld op effecten op het watersysteem, functies, kosten en haalbaarheid. De eerste ambtelijke inzichten laten zien dat het zelf inzetten op actief verhogen van peilen voor een toekomstbestendig watersysteem in de praktijk vele haken en ogen kent. Het vraagt altijd een zorgvuldig proces om in samenspraak met

meerdere grondeigenaren tot een aanpak te komen. Daarbij zijn altijd meerdere belangen in het spel. Bij peilopzet is in de lage delen sprake van verminderde landbouwopbrengst/ schade of noodzaak tot aanpassing van functie. Binnen het veenweideprogramma is hiervoor de compensatie systematiek Veenweide (CSV) ontwikkeld. Deze methodiek regelt de minnelijke nadeelcompensatie vooraf. Mocht het minnelijk niet lukken, dan treedt de reguliere nadeelcompensatie in werking.

Bovenlokale afwegingen over ruimtelijke inrichting en landgebruik liggen echter primair bij provincie en gemeenten. De provincie gaat over de aanwijzing van de functie in een gebied. Het watersysteem en peilbesluiten zijn daar een afgeleide van; ook al krijgt het principe water en bodem sturend in de belangenafweging een steeds centralere rol.

Het samen met provincie, gemeenten, landbouw- en natuurorganisaties invulling geven aan de opgaven in het veenweidegebied blijft volgens het dagelijks bestuur daarom vooralsnog de meest logische koers. Momenten om bij te sturen liggen bij de gezamenlijke herijking van het veenweideprogramma en in de reactie/zienswijze op de Provinciale Omgevingsvisie (POVI).

4. Aanpak hoogwatercircuits

De aanpak hoogwatercircuits (HWC's) van het Wetterskip en de Funderingsaanpak Veenweide Fryslân vormen samen een aanpak van de funderingsproblematiek. De mate van funderingsproblematiek in HWC's, toekomstbestendig waterbeheer en de verdeling van taken en verantwoordelijkheden van overheden en woningeigenaren, zal worden onderzocht in een deelpilot in het kader van de Nationale Aanpak Funderingsproblematiek. De aanpak hoogwatercircuits moeten we in het Veenweideprogramma nadrukkelijker verbinden met de inrichting van watersystemen voor peilopzet.

5. Implementatie beleid

De BOVI (Fryslân klimaatbestendig 2050+) heeft aangetoond dat het veenweidegebied een sleutelrol heeft in het samenhangende grond- en oppervlaktewatersysteem. De opgaven binnen het veenweidegebied zijn complex, met belangen voor wonen, infrastructuur, natuur en landbouw. Gemeenten en, in geval van intergemeentelijke opgaven de provincie, zijn verantwoordelijk voor de brede maatschappelijke belangenweging en eventuele functiewijziging. Wetterskip Fryslân gaat niet over de ruimte, maar werkt er wel in. WF moet haar waterschapstaken aanpassen op de consequenties van de keuzes die gemeenten en provincie maken voor het veenweidegebied. Zowel bestuurlijk als ambtelijk zetten we ons in om de wateropgaven een goede plek te geven in omgevingsvisies en ruimtelijke plannen van overheden.

6. Strategisch traject veen

Zoals aangegeven doen we een verkenning naar peilscenario's, de stappen die we zelf kunnen zetten in het veenweidegebied en de samenhang die nodig is om opgaven aan te pakken. We merken dat we daarbij tegen de grenzen aan lopen van wat we zelfstandig kunnen realiseren. Onder de noemer; 'strategisch traject veen'. werken we daarom momenteel aan het verscherpen van ons inzicht in alle waterschapsopgaven in het veenweidegebied, onze wettelijke rol en positie daarbij, onze technische

mogelijkheden en beperkingen, onze financiële mogelijkheden en hoe we beleid en uitvoering het beste kunnen borgen. Hiermee kunnen we scherper onze eigen rol en positie bepalen bij de verschillende opgaven en samenwerkingsprocessen in het veenweidegebied. Dit kunnen we o.a. benutten bij de herijking van het veenweideprogramma en het opstellen van het WBP 2028-2031.